

WERKEN VOOR HET MOFFENLAND

Sam komt Moos tegen.

Zegt Sam tegen Moos: 'Hé Moos, wat zie jij er slecht uit'.

Zegt Moos: 'Ja vind je het gek. Werk in de haven, sjouwen, om vijf uur beginnen, om drie uur weer thuis...'

Vraagt Sam: 'Goh Moos, hoe lang doe je dat al?'

Zegt Moos: 'Ik moet maandag beginnen'.

Voor Gijs en Nienke.

Eveline van der Pool

WERKEN VOOR HET MOFFENLAND

EEN ROTTERDAMSE
DWANGARBEIDER IN
HAMBURG.

© 2023 Eveline van der Pool/ Brave New Books B.V.

Afbeelding omslag: Wachtende gerepatrieerde dwangarbeiders uit Duitsland op het perron van station Gouda op doorreis naar Rotterdam. (Streekarchief Midden-Holland)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

ISBN 9789464659528

NUR 680

INHOUD

7 HET VOORWOORD

9 DE LIEFDE

DEEL I

DE ZOEKTOCHT NAAR ARBEIDERS

1940-1942

13 DE AANVAL

19 HET ARBEIDERSTEKORT

22 DE DIENSTVERPLICHTING

24 DE SAUCKEL-ACTIE

28 DE REIS

32 HET KAMP

35 DE STUBBE

38 DE WERF

40 HET LOON

42 DE ONTSPANNING

44 DE ZIEKENBARAK

47 DE POST

50 DE BOMBARDEMENTEN

52 HET VERLOF

DEEL II

DE ZOEKTOCHT GAAT VERDER

1943-1945

55 HET VERGETEN BOMBARDEMENT

61 HET SPITTEN VOOR DE MOFFEN

65 DE VOORBEREIDING

70 DE RAZZIA: 10 NOVEMBER

73 DE RAZZIA: 11 NOVEMBER

75 HET CENTRALE BELASTINGGEBOUW

77	DE REIS
81	DE MELDUNGSFREUDIGKEIT
82	DE GIEBEL
84	HET KAMP
89	DE BEVRIJDING
93	HET WACHTEN
101	DE TERUGREIS
106	THUIS
108	HET ZWIJGEN
110	LITERATUUR

1 HET VOORWOORD

‘Ik vertel het maar één keer en ik vertel het alleen aan jou’.

Interview 2008

Tijdens de eerste verjaardag van mijn zoon zat ik met mijn grootouders aan tafel wat te keuvelen over ditjes-en-datjes. We waren op dat moment alleen in de woonkamer. De visite had alle kinderen mee naar buiten genomen om even uit te razen. Op dat stille moment legde mijn oma Tini haar hand op de arm van mijn opa Henk en zei met een knikje naar mij: ‘Jij moet nog wat vertellen’. Een paar maanden voor dit bijzondere moment had ik aan mijn opa gevraagd of hij mij zou willen vertellen wat hij had meegemaakt in de Tweede Wereldoorlog. Twee ernstige blauwe ogen keken mij van de andere kant van de tafel aan. Hij vroeg me of ik hem niet zou veroordelen over wat hij mij nu ging zeggen. Na deze woorden kreeg ik een verhaal te horen over angst, honger, dwangarbeid en snel volwassen moeten worden. Na jaren van zwijgen zou hij na dit moment zijn verhaal steeds vaker gaan vertellen, omdat hij het belangrijk vond dat zijn verhaal over zijn tijd als dwangarbeider naar buiten kwam.

Na het overlijden van mijn grootouders ontdekte mijn tante Elma van Roijen bij het leeghalen van hun woning een aantal brieven. Het bleken liefdesbrieven te zijn uit 1942. In dat jaar werd mijn grootvader door het uitkammen van de Rotterdamse Droogdok Maatschappij, vanwege *Holland-Aktion I*, tewerkgesteld bij de Hamburgse scheepswerf Blohm & Voss. In het half jaar dat hij daar aan het werk was schreven mijn grootouders een dertigtal brieven naar elkaar. De brieven zijn door mijn tante gebundeld in het prachtige herinneringsboekje *Liefdesbrieven uit Kamp Waltershof. Het verhaal van een liefde die begon in 1942 en stand hield tot voorbij de dood. Uit het leven van Hendrik Cornelis van Roijen en Trijntje van Kleef*.

Na het lezen van het boekje *Liefdesbrieven* stelden mijn kinderen steeds meer vragen over de oorlogsjaren van hun overgrootvader. Deze vragen waren voor mij de aanleiding om aan de hand van de verhalen van mijn

opa en de brieven een onderzoek te doen naar de arbeidsinzet van mijn grootvader in de jaren 1942 en 1944. Dit boek is daar het resultaat van.

Er zijn een aantal mensen die ik wil bedanken voor hun betrokkenheid bij het maken van dit boek. Mijn zus Marjolein en mijn vriend Bas met het kritisch meelesen en het geven van de nodige commentaar. Mijn kinderen Gijs en Nienke die het hele proces op de voet hebben gevolgd en mij geduldig mijn gang hebben laten gaan. Mijn collega Samuël die onvermoeibaar een heel hoofdstuk uit een Duits boek voor mij heeft vertaald. Tot slot bedank ik mijn tante Elma voor het beantwoorden van al mijn vragen tijdens het schrijven van deze familiegeschiedenis.

Eveline van der Pool

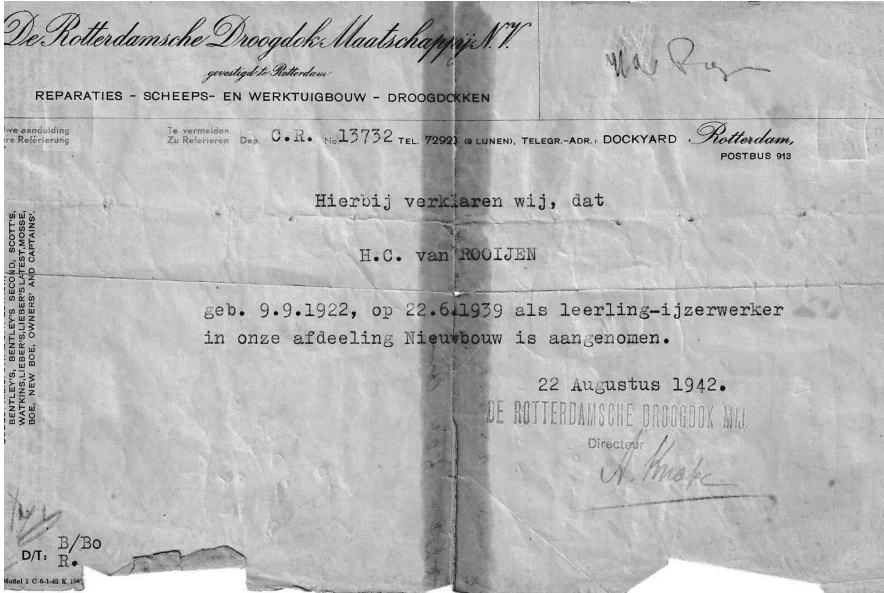
Zoetermeer, 22 december 2022.

2 DE LIEFDE

Op 9 september 1922 werd Henk geboren aan de Waaldijk 9 in Delfshaven. Het was een kinderrijke buurt. De jeugd speelde buiten op straat diverse spelletjes, zoals hoepelen, puttenloop, haasje over of Bokstavast. Er werd ook weleens een balletje getrapt, maar: ‘daar moest je mee uitkijken, want dat mocht niet van de politie, daarom stond er altijd één op de uitkijk en als er een agent in de buurt was, werd er ‘Juut’ geroepen en stooft alles weg’.

Na zijn schooltijd aan de School met de Bijbel kreeg Henk, als veertienjarige, zijn eerste baantje als fietsjongen bij een vishandelaar op de Hudsonstraat. Drie jaar later ging hij werken op een klein scheepswerfje in Overschie waar kleine, platte ijzeren roeibootjes werden gemaakt voor de boeren om hun sloot mee uit te baggeren. Op zijn zeventiende kreeg hij een baan als leerling-ijzerwerker bij de Rotterdamsche Droogdok Maatschappij, waar hij aan het werk ging in de nieuwbouw op de spantenvloer. Henk werd al vrij snel overgeplaatst naar de onderzeebotenloods. Tijdens zijn periode als leerjongen was Henk verplicht om zijn vak goed te leren: ‘Wekelijks moest je aan de leermeester je tekenboekje inleveren, inclusief schetsen van scheepsverbindingen. Daar kreeg je dan een cijfer voor’. In de avonduren ging Henk naar de vak tekenschool in de Van Lennepstraat in Spangen, waardoor hij kon opklimmen tot ploegbaas.

In zijn vrije tijd trok hij op met een goede vriend van het Dok die hetzelfde werk deed. Ze gingen vissen of kanoën op de Schie, waar ze met een windbuks op waterratten schoten bij de borstelfabriek. Voor elke rattenstaart kregen ze vijf cent in het gemeentehuis van Overschie. De twee vrienden waren zeer sportief. Ze keken vanachter het hek naar de atleten op het sportveld bij Nenyto in Blijdorp. In de Vierhavenstraat gingen ze dan op eigen gelegenheid oefenen in het hardlopen, verspringen, gewichtheffen en boksen: ‘Discuswerpen deden wij ook. De discus maakten wij stiekem van ronde ijzeren platen op de fabriek’. De vriend van Henk kon heel mooi zingen en wanneer de buurjongen met zijn mondharmonica meedeed, dan: ‘stonden de burens op de waranda te

Aanstellingsbriefje als leerling-ijzerwerker op de Rotterdamsche Droogdok Maatschappij, 1939. (Familiearchief)

luisteren' naar het Ave Maria of de Parelvisser van Bizet van de jongens. Henk had hele fijne herinneringen aan zijn jeugd in de jaren '30.

Na de Duitse inval in Nederland op 10 mei 1940 hield Duitsland voor Henk op te bestaan.¹ Rotterdam werd verwoest. Tini die op de Heijplaat woonde kon zien en ruiken hoe de stad in brand stond. Het bombardement maakte op haar een onuitwisbare indruk. Henk woonde niet zelf in het gebied dat werd getroffen door het bombardement, zijn moeder wel. Na het bombardement ging zij van noodwoning naar noodwoning. Het leven ging in Rotterdam, ondanks alle onzekerheden van de Duitse bezetting, in de eerste jaren van de oorlog gewoon door.

In 1942 ontmoette Henk op de veerpont over de Maas de liefde van zijn leven: de zeventienjarige Tini. Hij vroeg haar meteen mee uit: 'Jij gaat zaterdag met mij naar de bioscoop!' Zij antwoordde met: 'Dat zullen we nog weleens zien'. Henk stond haar die zaterdag bij de bioscoop op te

¹ In zijn verhalen noemde hij het altijd het Moffenland.

wachten en zij kwam. Een paar maanden later kwam Henk, vanwege de *Arbeidseinsatz*, voor een half jaar terecht op de Hamburgse scheepswerf Blohm & Voss om te werken aan de onderzeeboten. Henk en Tini schreven elkaar in deze periode tientallen brieven. Deze brieven vormden de basis voor het eerste deel van dit boek.

In het tweede deel staat de razzia van Rotterdam centraal. Henk werd tijdens deze beruchte kloppacht opgepakt en opnieuw afgevoerd naar Duitsland. Zijn moeder en verloofde bleven in Nederland achter, waar zij in de laatste jaren van de oorlog de hongerwinter meemaakten. Henk leefde onder zeer slechte omstandigheden in een kamp, totdat deze begin mei 1945 werd bevrijd. De verhalen van mijn grootvader over deze periode en zijn thuiskomst werden gebruikt voor het tweede deel van dit boek.

DEEL I
DE ZOEKTOCHT NAAR ARBEIDERS
1940-1942